

Ямпольська Л. М.,
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди*

**КОНЦЕПЦІЇ «БРИТАНСЬКОЇ ЄВРОПИ»
ТА «ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БРИТАНІЇ» В ПРОЦЕСАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ЕТНІЧНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ
НА РУБЕЖІ ХХ – ХХІ СТ.**

Процеси глобалізації та регіональної інтеграції на рубежі ХХ – ХХІ ст. визначили умови співіснування окремих націй та етносів континентальної Європи у межах єдиного простору: нового відтинку набула проблема їхньої самоідентифікації, перегляду стереотипів національного світогляду. Дослідження участі в євроінтеграційних процесах Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії – держави з «особливою» позицією, дає всі підстави вважати, що сукупність економічних, політичних, етнопсихологічних факторів визначила її взаємодію з європейською спільнотою за формулою: «Британська Європа чи Європейська Британія?» [4].

Метою доповіді є обґрунтування концепцій «Британської Європи» та «Європейської Британії» в процесах європейської інтеграції та етнічної мобілізації на рубежі ХХ – ХХІ ст.

Перша частина формули – «Британська Європа» – закріпила в політичних колах і свідомості пересічних британців зосередженість на вигодах від загального економічного простору в рамках Європейського Союзу (ЄС), «обережному» ставленні до процесів політичної інтеграції, домінуванні системи англо-саксонського права над системою права ЄС, відстоюванні національних пріоритетів у визначенні засад зовнішньої політики ЄС, протистоянні загальноєвропейським процесам уніфікації. Таким чином, характерні риси «Британської Європи» органічно впливають із цінностей національного суверенітету [6, с. 204]. Концепція «Європейської Британії», що передбачала максимальне входження держави до європейського простору, ґрунтувалася на її участі у створенні Економічного та валютного союзу (ЕВС), можливостях прийняття євро як національної валюти, федералізації політичного розвитку ЄС, європейському громадянстві, спільній міграційній політиці, дотриманні

спільних норм ведення зовнішньої політики, стиранні кордонів між етнічними особливостями європейських регіонів [6, с. 203].

Таким чином, фундамент моделі «Європейська Британія» визначався цінностями комунітаризму – органічної концепції суспільства, характерною рисою якого було пріоритетне узгодження прав та обов'язків групового членства, від яких залежали індивідуальні права та свободи людини [9, р. 17]. Держави з комунітарною ідеологією (Німеччина, Франція, Італія, країни Бенілюксу («європейське ядро»)) довели у процесі розвитку «Спільного ринку» здатність значно краще адаптуватися до інтеграційних процесів [13, р. 44] (вони входять до складу першої, найбільш комунітарної групи держав). Сполучене Королівство умовно відносилося лише до четвертої – найменш комунітарної групи держав, тоді як його європейські сусіди займали місця у другій і третій групах [5, с. 225]. Домінування індивідуалізму над комунітаризмом визначало ментальний стереотип британської нації.

Основними складовими британського «індивідуалізму» були імперське минуле та неоконсервативна ідеологія. В своїй промові в Гідхоллі (Лондон) 22 листопада 1999 р. тодішній прем'єр-міністр лейбористського уряду Е. Блер констатував: «Для Великої Британії залишається досить значною спадщина Британської імперії. Вона сформувала світогляд кількох поколінь нашого народу, характер торгівлі, діяльність збройних сил... Велика Британія втратила імперію, але ще не визначилася щодо своєї ролі в світі. Наступні покоління британських політиків намагалися безуспішно знайти шлях назад – від трьох «концентричних кіл» В. Черчилля до заклику М. Тетчер не підтримувати ідею утворення європейської федеративної держави» [1, с. 4]. З цінностей неоконсервативної ідеології слідувало, що виключно економічний суверенітет є тією часткою, якою можна пожертвувати під тиском глобалізації. Однак політичний, правовий, фінансовий, культурний суверенітет – національна гордість англійців – мали асоціюватись із Лондоном.

Доцільно звернути увагу на різну інтерпретацію термінів «європеїзм» та «євроінтеграція» у британській та інших європейських соціологічних і політологічних студіях. У Сполученому Королівстві термін «європейська інтеграція» у 70-х – 80-х рр. XX ст. був пов'язаний з об'єднанням національних економік, а не визначався як основа для подальшої політичної, правової, фінансової та культурної уніфікації [12, р. 254; 10, р. 685]. І лише в 90-х рр. XX ст., після підписання Маастрихтського Договору про Європейський Союз (7 лютого 1992 р.) поняття «європеїзм» набуло значно ширшої інтерпретації, ніж економічне співробітництво.

Ключовим принципом Договору про Європейський Союз став принцип субсидіарності (розподіл прав і функцій між органами влади різного рівня повноважень: локальними, національними та наднаціональними). Три рівні управління аналогічні відповідним рівням самоідентифікації: регіональному (етнічному), національному та загальноєвропейському [11, р. 171]. За результатами соціологічних опитувань, частка європейців, які ототожнювали себе з географічним співтовариством, перевищувала 90% [3, с. 54]. Цей факт свідчив про стрімкий розвиток процесів «етнічного відродження» в Європі.

В основі процесів етнічної мобілізації було підвищення ролі етносів у суспільно-політичних процесах, відродження інтересу до національної культури, традицій на тлі поглиблення інтеграційних процесів. Регіональний рівень самоідентифікації у громадян Британських островів завжди залишався достатньо високим. Етнічний рівень самоідентифікації стрімко зріс у Великій Британії наприкінці 90-х рр. XX ст., після перемоги на парламентських виборах 1997 р. лейбористів і діяльності уряду Е. Блера з питань деволюції – передачі частини повноважень від центральних до місцевих органів у Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії, що значно зміцнило регіональну самоідентифікацію населення. За результатами референдуму 11 вересня 1997 р. 74% шотландців підтримали ідею створення місцевого парламенту. Уельс і Північна Ірландія також отримали право на формування своїх законодавчих органів із місцевими повноваженнями [3, с. 53].

У маніфесті Лейбористської партії «Британія працює. Європейські вибори 2004» наголошувалося, що «провідна роль Великої Британії в Європі відповідає життєво важливим національним інтересам» [8]. У передвиборчому маніфесті Лейбористської партії у квітні 2005 р. було заявлено, що Велика Британія як лідер Європи «має намір сприяти її реформуванню відповідно до своїх інтересів» [7], а Європейська Конституція була охарактеризована як «договір для Британії та нової Європи» [2, с. 384].

Таким чином, результатом європейських інтеграційних та етномобілізаційних процесів на рубежі XX – XXI ст. було формування багаторівневої свідомості британців, у рамках якої самоідентифікація громадян стала можливою на трьох рівнях – етно-регіональному, національно-державному та загальноєвропейському. Домінування перших двох рівнів у формуванні британських ментальних стереотипів призвело до своєрідного розуміння ЄС як «Європи для Британії» («Британської Європи»), заснованої на винятковості британців як нації та суто прагматичному підході до процесів європейського будівництва. Переважна частина британської еліти мала розрахунок і в XXI ст. на

глобальне, а не регіональне співіснування, тоді як ЄС у процесі федералізації прагнув поширити на Британські острови принципи «комунітаризму» (модель «Європейської Британії»). Боротьба цих двох тенденцій вплинула на розвиток євроінтеграційних процесів наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., ускладнивши їх деструктивної позицією Сполученого Королівства з багатьох питань спільної політики, і врешті-решт у 2016-2020 рр. закінчилася процедурою «брекситу» – припиненням членства в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Блер Т. Формуючи ключову роль Великої Британії у світі. *Економічний часопис*. № 1. 2000. С. 4-7.
2. Великобританія: епоха реформ: сб. науч. трудов; под ред. А.А. Громыко. М.: Весь мир, 2007. 536 с.
3. Зайцев Б. Великобританія – Шотландія, Уэльс, Северная Ирландія: перераспределение власти из центра в регионы. *Компас*. 2000. 2 ноября. № 45. С. 53-56.
4. Крушинський В.Ю. Британська Європа чи Європейська Британія. Великобританія в європейських інтеграційних процесах. К.: Київський університет, 2003. 214 с.
5. Неприцький О.А. Європейський Союз та питання національної ідентичності й національного суверенітету Великої Британії (90-ті рр. ХХ ст.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського*. Вип. 4. Серія: Історія: Збірник наукових праць; під ред. П.С. Григорчука. Вінниця, 2002. С. 223-227.
6. Ямпольська Л.М. Європейська інтеграція у спектрі концептуально-методологічних підходів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. *Scientific Collection «InterConf», (121): with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Scientific Trends and Trends in the Context of Globalization» (August 19-20, 2022)*. Umeå, Sweden: Mondial, 2022. С. 196–206. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.08.2022.021>
7. Britain Forward not Back. The Labour Party Manifesto 2005. URL: <https://manifesto.deryn.co.uk/wp-content/uploads/2021/04/Labour-Manifesto-2005.pdf> (last access: 15.09.2022).
8. Britain is Working. European Elections 2004. URL: <https://web.archive.org/web/20040611210829/http://www.labour.org.uk/britainisworking/uploads/media/Europeanelectiondocument.pdf> (last access: 15.09.2022).
9. George S. An Awkward Partner: Britain and the European Community; 2-nd ed. Oxford – Cambridge, 1994. 298 p.

10. Howe G. Sovereignty and Interdependence: Britain's Place in the World. *International affairs*. 1990. Vol. 66. № 4. P. 675-695.
11. Kirchner E. A Third Level of Government: Britain in the European Community. *The Developing British Political System: the 1990's*. New York. 1993. P. 171-190.
12. Robins L. Britain and the European Community: Twenty Years of not Knowing. *Two Decades in British Politics*. Manchester, 1992. P. 243-255.
13. Yampolska L.M. The Development of the British Concept of United Europe in the Second Half of the 40s – 50s of the XXth Century. *International Scientific Conference «The Study of Topical Issues of Modern Society from the Perspective of History, Political Science, Sociology and Philosophy»*: Conference Proceedings (August 30–31, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. P. 43–47. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-236-4-11>